

Erindringsstedet som politisk kampplads

Af Søren Lundbeck Rasmussen

Cand.mag.

Klaus Bertelsen

Cand.mag., Museumsfaglig Afdeling, Den Gamle By, Aarhus

Gravskændering sker jævnligt i Danmark. Det kan være hærværk for hærværkets skyld og gå ud over enkeltgrave, eller det kan være en hel afdeling af kirkegården, der er blevet udsat for hærværk, uden at der tilsyneladende er en sammenhæng mellem, hvilke grave det er gået ud over. Kirkeministeren blev kaldt i samråd om hærværk på kirkegårde i 2006, da problemet syntes at være stigende. Der føres ikke egentlig statistik over hærværk på kirkegårde i Danmark, men ministeren forsøgte at finde tal for omfanget af problemet, og via tilbagemeldinger fra provstierne kunne det konkluderes, at problemet ikke var stigende. Debatten om omfanget af hærværk på kirkegårde er siden blusset op jævnligt, og flere kirkeministre har måttet redegøre for problemets omfang.

Der findes også en anden hærværkstype, der har givet anledning til debat om en stigning i antallet af hærværkstilfælde mod kirkegårde og gravmæler, og hvad man skal stille op med det. Det er en hærværksform, der er rettet mod særlige grupperes gravsteder. Det kan f.eks. være religiøse minoriteters gravsteder, der udsættes for hærværk. Her må man antage, at hærværket er udført som et symbolsk angreb på den religiøse minoritet. Skændering af gravmæler vækker i det hele taget afsky hos de fleste, men når det drejer sig om minoriteter, vækkes følelserne for alvor i befolkningen.

En ny type hærværk?

I begyndelsen af maj måned 2022 blev to sovjetrussiske gravminder, placeret på henholdsvis Aarhus Vestre Kirkegård og Allinge Kirkegård på Bornholm, udsat for hærværk. Begge

tilfælde af hærværk kunne man læse om i flere aviser, hvilket indikerer, at det ikke blot er tilfældige lokale fænomener, for det var bemærkelsesværdigt og højest usædvanligt, at to sovjetrussiske gravminder blev udsat for hærværk på næsten samme tidspunkt, men med stor geografisk afstand. Det er derfor i begge tilfælde nærliggende at antage, at gravminderne blev vandaliseret som en forrået protest mod den russiske invasion af Ukraine i februar samme år. Men hvorfor ender gravminder, der er mere end 70 år gamle, som et gidsel i en nutidig konflikt? Hærværket mod de sovjetrussiske gravminder falder ikke ind under nogen af de ovennævnte hærværkscategorier.

Gravstederne vandaliseres af politiske årsager, og en ny dimension føjes til betydningen – de er blevet en politisk kampplads. Men handlingen giver også anledning til at se

Obelisk i granit, Den Russiske Kirkegård i Allinge, Bornholm, 2022. Foto: Søren Lundbeck Rasmussen.

nærmere på gravminderne og deres oprindelse for at tilvejebringe en dybere forståelse af netop de to gravminder som kamparena. Hvad er historien bag de sovjetrussiske gravminder, samt hvilke fortællinger gemmer de på? Hvordan er de blevet til, og hvordan er de blevet brugt?

Udgangspunktet for artiklen er altså de to gravminder og deres historie i samtiden, og hvordan de indtil for få år siden indgik i forskelligartede fortællinger; fra indvielsen, til religiøse ceremonier, kirkegårdsvandring og tilbagevendende ambassadørbesøg. Gravminderne analyseres både ud fra deres symbolske lag, dvs. den betydning, som stedet tillægges, og deres funktionelle lag, dvs. deres brug og ritualiseringen omkring dem. Overordnet analyserer artiklen, hvad der erindres, hvorfor det erindres, og hvilke interesser der bærer denne erindring.

Den russiske kirkegård i Allinge på Bornholm

Da befrielsesordene lød i radioen den 4. maj 1945 om aftenen, førte det til spontan jubel over hele landet. Således også på Bornholm, men her erklærede den tyske kommandant, at øen ifølge kapitulationsbetingelserne var britisk interesseområde. Han ville kun overgive sine styrker til briterne. I stedet blev Bornholm fanget i et storpolitisk spil, hvor sovjetrusserne efter at have opfordret tyskerne til at forlade øen til sidst bombede Rønne og Nexø den 7. maj 1945. Dette førte til, at tyskerne kapitulerede, og den 9. maj besatte Sovjetunionen Bornholm. Sovjetrusserne blev på Bornholm til den 5. april 1946, hvor de efter forhandlinger med den danske regering endelig rejste hjem. Efter besættelsen blev der fra Sovjetunionens side taget initiativ til et russisk afsnit ved Allinge Kirke, hvor der i forvejen var nogle sovjetrussiske soldatergrave. Til at begynde med anskaffede sovjetrusserne en fuldpoleret obelisk i granit, der oprindeligt var fremstillet af en bornholmsk stenhugger mange år forinden. Stenhuggeren havde modtaget flere priser for obeliskerne i 1880'erne.

Obeliskerne blev forsynet med hammer og segl, på toppen en femtakket stjerne, samt en inskription på både russisk og dansk. Inskriptionen lyder: "Evig berømmelse for de russiske helte, som ofrede livet i kampen mod tyske okkupanter". Inskriptionen giver indtryk af, at de begravede faldt i kamp, men det er ikke tilfældet, eftersom ingen sovjetrussiske soldater døde i kamphandlinger efter besættelsen, men mistede

Mindemuren med navne på faldne russiske soldater, Den Russiske Kirkegård i Allinge, Bornholm, 2022. Foto: Søren Lundbeck Rasmussen.

livet af helt andre årsager. 18 af de begravede sovjetrussere druknede f.eks. ombord på skibet "Vesterhavet", der ramte en sømine. Yderligere ni døde formentlig af alkoholforgiftning den samme dag.

At det for Sovjet var vigtigt at holde liv i mindet om de sovjetrussiske soldaters kamp, understreges af det faktum, at der i eftertiden hvert år blev nedlagt en krans og afholdt en mindehøjtidelighed med deltagelse af sovjetiske og danske repræsentanter.

I midten af 80'erne blev den sovjetiske kirkegård udvidet med en mur med navne på de begravede samt med indskriften: "Til sovjetiske soldater faldet i kampen mod fascismen". Efter Sovjetunionens sammenbrud har Rusland uden videre overtaget fortællingen, idet det har været den russiske ambassade, der har markeret årsdagen med besøg fra ambassaden omkring den 9. maj.

Datoen den 9. maj er dagen, hvor sovjetrusserne besatte Bornholm og fordrev tyskerne derfra, men samtidig markerede den dag fra 1946 i Sovjetunionen og en række østeuropæiske lande i det hele taget den endelige tyske kapitulation; altså en dato med to betydningselementer. Årsdagen og

monumentet har således været vigtige i den sovjetiske og senere den russiske iscenesættelse af erindringen af den sovjetrussiske indsats og det sovjetrussiske offer for befrielsen.

Så sent som i 2021 blev en mindetavle for omkomne fra forliset af skibet "Vesterhavet" indviet med deltagelse af russiske og danske repræsentanter. Ved forliset omkom ifølge mindetavlen mere end 170 mænd, heraf 12 bornholmske sømænd.

Hærværk i gult og blå

Kort inden 77-årsdagen for sovjetrussernes besættelse af Bornholm havde hærværksmænd med gul og blå maling, samme farver som det ukrainske flag, ændret på inskriptionen på obelisken på Den Russiske Kirkegård i Allinge. I stedet for ordene "Evig berømmelse for de russiske helte, som ofrede livet i kampen mod tyske okkuperanter", var ordene "russiske" og "tyske" med gul og blå maling ændret til: "Evig berømmelse for de ukrainske helte, som ofrede livet i kampen mod russiske okkuperanter". Malingen nåede at blive fjernet til en mindehøjtidelighed med deltagelse af den russiske ambassadør, selv om ambassadøren var blevet frarådet at afholde en mindehøjtidelighed i lyset af den russiske invasion af Ukraine.

Sovjetrussiske gravminder var politiske kamppladser fra dag 0

"Med hensyn til Inskription er Spørgsmaalet, om man skal betragte 'Hammer og Segl' som russisk Nationalsymbol eller politisk Symbol. Tvivlstilfælde afgøres af Ministeriet. Cirkulære fra Ministeriet følger." (Internt notat af 21. juni 1946, byrådssekretær Keld Jarde, Aarhus Kommune, og stadsgartner Lars Sandberg, Aarhus Kommunes Kirkegårdsforvaltning).

Allerede fra 1942 og de følgende år fik Aarhus Kommunes Kirkegårdsforvaltning nye og meget omfattende opgaver: begravelser af omkomne RAF-flyvere og i foråret 1945 hundredvis af døde tyske flygtninge og soldater, enkelte krigsfanger fra Holland og Frankrig og i hundredvis fra Polen – og Sovjetrusland. Ved jordfæstelsen i foråret 1942 af en ilanddrevne britisk RAF-flyver iscenesatte byens nazistiske Standortkommandantur en pompøs ceremoni med deltagelse af en

Hammer og segl, Den Russiske Kirkegård i Allinge, Bornholm, 2022. Foto: Søren Lundbeck Rasmussen.

tysk feltpræst, tyske officerer, fremtrædende repræsentanter fra byens kommunale og amtslige administration og et tysk militærorkester på 30 mand. Det militære overherredømme blev på det tidspunkt tydeliggjort ved enhver given lejlighed.

Efterhånden som krigslykken vendte for Nazityskland, blev de politisk-ideologisk prangende begravelser af fjendens faldne soldater erstattet af prunkløse, ja, i nogle tilfælde i 1944-45 af regulær nedkuling af nedstyrkede, omkomne RAF-flyvere på f.eks. Gl. Rye Kirkegård.

Efter den tyske kapitulation i Danmark den 5. maj 1945 sikrede de enkelte kirkegårde gradvist på overnationalt plan både omkomne tyske og britiske soldaters gravminder. I såvel Tyskland som i Storbritannien havde halvoffentlige organisationer allerede under og umiddelbart efter afslutningen på 1. Verdenskrig arbejdet på at sikre bevarelsen af de mange millioner af krigsgrave bag slagmarkernes frontlinjer. Den opgave fik efter 2. Verdenskrig fornyet betydning, og i Danmark foregik et privat meget detaljeret registreringsarbejde af gravlagte civile tyske flygtninge og soldater.

Nu blev det også magtpåliggende for hidtil usete interessenter at etablere gravminder og rejse monumenter for enkeltpersoner og nationer med betydning for Danmarks befrielse. Med en ambition om at standardisere forsøgte Danmarks Frihedsråd at udfærdige nationale retningslinjer for udformningen af gravminder over faldne i modstandskampen.

Udvalget gik i sin mor igen i slutningen af 1940'erne.

Den mest væsentlige interessant i den nye mindekultur var Danmarks Kommunistiske Parti. I befrielsesregeringen fra den 5. maj 1945 blev DKP tildelt to ministerposter, og ved efterårets folketingsvalg bragede partiet ind i Folketinget med hele 18 mandater. DKP's blodige andel i modstandskampen gennem det meste af besættelsestiden havde gjort partiet salonfæhigt og medført en forholdsvis udbredt sympati i store dele af befolkningen. Med Danmarks Kommunistiske Parti havde den sejrende østallierede Sovjetunionen en tro væbner, som allerede fra Den Spanske Borgerkrig 1936 havde kæmpet en ideologisk-politisk kamp mod fascismen frem til maj 1945.

I kølvandet på befrielsen i Aarhus dukkede hurtigt omkring 600 sovjetrussiske krigsfanger op til overfladen. De aarhus-

sianske myndigheder registrerede løbende sovjetrusserne og fordelte dem på forskellige lokaliteter inden for ringgaderne. I løbet af sommeren 1945 blev de sovjetrussiske krigsfanger i Aarhus genstand for DKP-partimedlemmernes nysgerrighed, interesse og omsorg.

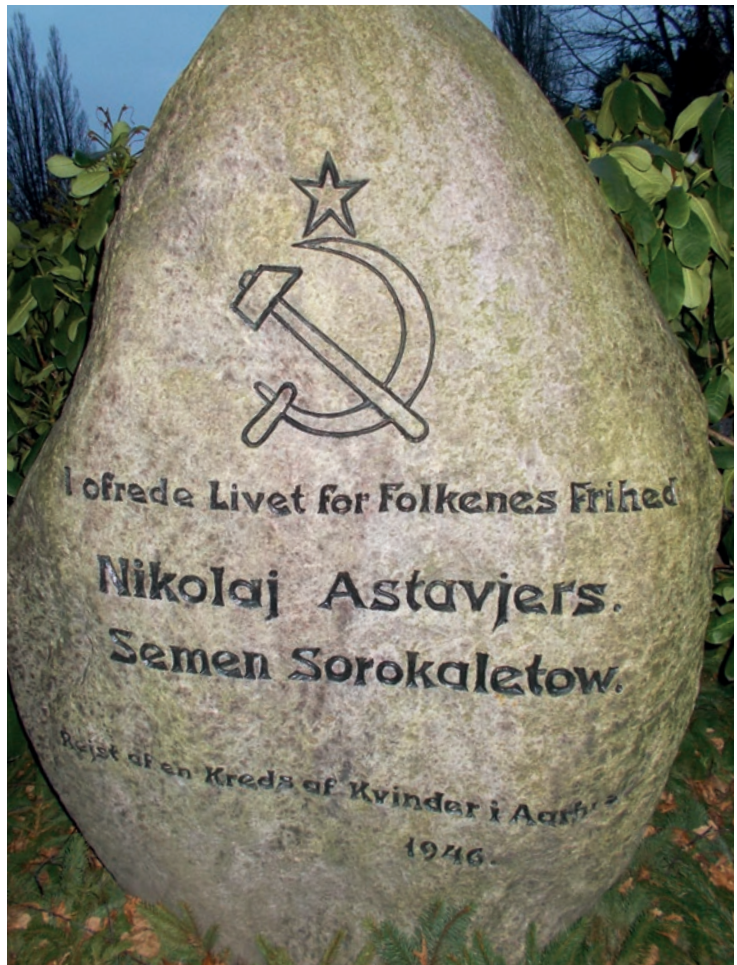
I de tumultariske majdage var nogle af de sovjetrussiske krigsfanger blevet privat indkvarteret, men med Dansk Røde Kors som hovedaktør flyttede man i løbet af juni måned næsten alle sovjetrussiske krigsfanger til en række ledige barakker på Mols, Fuglsølejren, og indsatte en Dansk Røde Kors-medarbejder som lejrleder, sekunderet af en sovjetrussisk løjtnant som liaison officer. Nu begyndte DKP-Aarhus at arrangere søndagsudflugter for medlemmerne til de 661 sovjetkommunistiske brødre og søstre i Fuglsølejren. Ja, 30 sovjetrussiske kvinder var også registreret i lejren: Én af dem var til sin store fortvivelse blevet gravid og tiggede og bad om at få foretaget abort, men den danske læge ved Arbejdsanstalten konkluderede, at da det også var ulovligt i USSR, måtte kvinden fortsat bære sin byrde. Udflugterne havde helt op til 300-400 deltagere, udrustet med røde faner og medbragte madpakker.

DKP-Aarhus ville dog gerne endnu tættere på krigsfangerne, og en af sovjetrussernes tillidsmænd anmodede lejrlederen om at få indsat en journalist fra Land og Folk som arbejdsleder. Det blev afvist. Den tiltagende daglige trummerum og stigende generelle uvished om fremtiden blandt de internerede førte en aften til et korporligt mytteri mod den sovjetrussiske løjtnant. Han forskansede sig i sin barak, og den danske lejrleder måtte tilkalde politi fra både Ebeltoft og Randers for at dæmpe gemytterne. Dagen efter kom lejrlederen sin samarbejdspartner til undsætning ved at ringe til Dansk Røde Kors og bestille 3.610 cigaretter til øjeblikkelig levering til lejren. Nu lagde røgen sig, roen blev genoprettet i Mols Bjerge, og løjtnanten kunne fortsætte på sin uriaspost.

Nogle få krigsfanger var så svækkede, at de blev i deres private indkvartering i hjemmene i Aarhus. Herfra blev i hvert fald to af dem indlagt på Marselisborg Hospital, hvor de med godt tre ugers mellemrum afgik ved døden. De blev begge jordfæstet på Aarhus Vestre Kirkegård, tæt på en række grave for omkomne RAF-flvvere og direkte ud til en af de store forbindelsesveje til og fra Vestre Kapel. Allerede på det tidspunkt blev gravstedet blandt de ansatte omtalt som "Russergraven".

I midten af august 1945 blev alle sovjetrussere hjemsendt til deres fædreland. Flere af dem havde i de forudgående samtaler med Dansk Røde Kors forsøgt at komme til Polen, men da de ikke kunne dokumentere deres tilhørsforhold til det mere tillokkende Polen, måtte de acceptere at vende tilbage til en tilværelse som borgere i USSR.

Et år gik. I august 1946 fremsendte "En kreds af Kvinder" et formelt skriftligt ønske til Aarhus Begravelsesvæsen om "... at sætte en Mindesten over de russiske Soldaters Grav", og man orienterede samtidig om, at indsamlingen af penge til stenhuggeren var i fuld gang. Allerede et par måneder før havde stadsgartneren modtaget en tegning med udkast til en inskription. Tegningen indeholdt symbolet hammer og segl og en indskrift med denne tekst: "Som Ofre I segned i Klassernes Kamp. I ofrede Livet for Folket."

Det oprindelige gravminde over to sovjetrussiske krigsfanger, Aarhus Vestre Kirkegård, 2019. Foto: Klaus Bertelsen.

Hammer og segl fandt nåde i både den ministerielle og lokale forvaltning, men et eller andet sted i løbet af sensommeren 1946 forsvandt tekstudkastets første sætning om soldaterne som ofre i klassekampen. "I ofrede Livet for Folket" blev ændret til den endelige tekst: "I ofrede Livet for Folkenes Frihed". Den 20. oktober 1946 blev gravstenen afsløret ved en mindehøjtidelighed med afsyngelse af to sange, "Da Krigens Kanoner" og "Hymne til Sovjet". Nu sænkede freden sig de næste fem år over russergraven, bortset fra et indigneret brev fra DKP-kvinderne til begravelsesvæsenet december 1946 om en bænk ved gravstedet, som man tilsyneladende var blevet stillet i udsigt.

En dag i oktober 1951 kom den kolde krig til Vestre Kirkegård. En militærattaché med rang af major fra den sovjetiske ambassade indfandt sig på kirkegårdens kontor. Her med-

Gravstedet for to sovjetrussiske krigsfanger, Aarhus Vestre Kirkegård, 2019. Foto: Mads Peter Holm.

delte han, at ambassaden ville lade opstille to officielle formstøbte gravsten med de afdødes data. Som sagt, så gjort; men det ses ikke i sagen, om stenene blev opstillet 1951 eller året efter. De to sten indgik i 1950'erne sammen med tusindvis af andre autoriserede gravsten i USSR's kampagne i Vesteuropa for at cementere den sovjetrussiske andel i sejren over fascismen. Særligt i Norge på NATO's nordflanke blev det meget magtpåliggende for ambassaden at opstille gravsten på de tusinder af sovjetiske krigsfangegrave langs "Blodvejen". Samtidig gav opstillingen de sovjetiske ansatte mulighed for at tage fotografier af nærliggende norske militærinstallationer. I Danmark befandt sig også en del sovjetiske krigsfangegrave, som uden tvivl har givet ambassaden lejlighed til at se på militære anlæg. Når man nu alligevel var kørt til Jylland. I ugen omkring den 8. maj 2014 befandt den ene af artiklens forfattere sig en lørdag tilfældigvis i nærheden af rus-

Det ødelagte oprindelige gravminde over to sovjetrussiske krigsfanger med ny tekst, maj 2023. Foto: Klaus Bertelsen.

sergravnen. En forsamling på ca. 30-40 personer havde taget opstilling rundt om gravstedet, og der blev penduleret med i hvert fald ét røgelseskar, ledsaget af messende sang. På parkeringspladsen holdt en snes personbiler med nationalitetsmærker fra de baltiske lande og muligvis Rusland. Efterfølgende fandt forfatteren frem til den organisatoriske hovedkraft bag ceremonien, den russisk-ortodokse nonne Amvrosija. Ved at sende et brev til nonnen, der bor på øen Bågø i Lillebælt, lykkedes det at etablere e-mailkontakt og i 2018 at aflægge et besøg i hendes klosterkirke og refugium på Bågø. I den forbindelse kunne Amvrosija fortælle, at en del af den russisk-ortodokse kirke i Danmark så vidt muligt "den nærmeste lørdag før den 9. maj" afholder en mindehøjtidelighed foran gravminderne på Aarhus Vestre Kirkegård. Den 9. maj har fra 1946 i USSR været og er i dagens Rusland den direkte parallel til Danmarks 5. maj og en række øvrige europæiske landes "VE Day", Victory in Europe Day, den 8. maj.

Den 1. maj 2022 blev det sovjetrussiske gravminde udsat for altødelæggende hærværk. Kun ordene "Frihed" og "Aarhus" stod læselige tilbage, da forbrydelsen blev anmeldt til kriminalpolitiet sent om aftenen. En kombination af sandsynligvis en bunsenbrænder på stenen efterfulgt af præcise slag mod den skørnede overflade efterlod en fuldstændig skamferet sten. Gravfreden krænkede. Umistelig kulturarv forvandlet til hundredvis af små granitskærver foran stenen. Det er nærliggende at se en så gennemført historieløs vandalisme som en hovedløs reaktion i kølvandet på den russiske invasion af Ukraine i februar 2022, men den påklistede seddel indeholder både et prozaristisk symbol og et direkte citat fra den ortodokse liturgi: "Kristus er i sandhed opstanden!" Med et symbol fra zardiktaturet på sedlen og i særdeleshed den sidste sætning er det historiske miskmask på stenen fuldendt, og med flere vidt forskellige afsendere gennem tiden: fra DKP-Aarhus 1946 over den seneste halve snes år med en kristen minoritet som arrangør af en ceremoni på kirkegården til et uklart, sammenfiltret budskab; muligvis med en hyldest til den nuværende russiske støtte til landets kristne ortodokse kirke. I tilfældet med det sovjetrussiske gravminde på Aarhus Vestre fremstår det næsten som både dr. Jekyll og mr. Hyde i samme form: Fra en påstand i det kommunistiske manifest om, at religion er opium for folket, til det kristne opstandelsesbudskab, tilsat et gran zarisme.

Den russiske ambassade er blevet grundigt orienteret af Teknik og Miljø, Aarhus Kommunes Kirkegårde, om sagen og

Evigt minde til heltene!!!
Kristus er i sandhed opstanden!
Foto: Klaus Bertelsen.

har svaret tilbage, at man vil bekoste en rekonstruktion, men ved redaktionens afslutning forelå endnu ingen afklaring.

Det evige minde lader vente på sig.

Erindringssteder og politisk kamp

Gravstederne på Allinge og Vestre Kirkegård i Aarhus, der blev udsat for hærværk i 2022, er skabt i en bestemt kontekst og rummer fortællinger om sovjetrussers skæbne under 2. Verdenskrig. Man kan sige, at der i begge tilfælde har været politiske implikationer fra deres begyndelse. På Vestre Kirkegård, som vi har set, først via en politisk gestus fra en gruppe lokale kommunister og senere på Sovjetunionens foranledning som en del af USSR's kampagne i Vesteuropa for at cementere den sovjetrussiske andel i sejren over fascismen. I Allinge via en fra sovjetisk side vedholdende markering af årsdagen igennem hele den kolde krig samt en udvidelse af den russiske kirkegård i 1980'erne. Denne fortælling blev uden videre overtaget af Rusland efter Sovjetunionens sammenbrud. Indvielsen af mindepladen for forliset af skibet "Vesterhavet" i 2021 viser, at det for Rusland fortsat er vigtigt at vedligeholde mindet om begivenhederne og isenesætte sig selv som en direkte arvtager af den heltmodige indsats og det store offer.

Den franske historiker Pierre Nora har skrevet indgående om begrebet erindringssteder. Det ville føre for vidt at redegøre for Noras teori i detaljer her, men ifølge Nora består et erindringssted bl.a. af et symbolsk lag – den betydning, som stedet tillægges, samt et funktionelt lag, der er stedets brug og ritualiseringen af erindringsstedet.

Erindringssteder skal altså skabes og vedligeholdes for ikke at blive glemt. I forhold til Allinge kan man sige, at det, ud over at være et gravsted, som erindringssted er blevet skabt og "vedligeholdt" af Sovjetunionen, for at det skal fastholde fortællingen om Sovjetunionens offer i kampen mod fascismen. En fortælling, der uden videre er overtaget af Rusland efter Sovjetunionens sammenbrud, da Rusland fortsat har afholdt den årlige mindehøjtidelighed hvert år. Gravstederne på Vestre Kirkegård i Aarhus og i Allinge kan derfor siges at have været en politisk kampplads fra begyndelsen. De er mere end blot gravsteder. Med krigen i Ukraine blev de to gravsteder gidsler i en ny konflikt, idet de blev udsat for

hærværk. Man kan have stor afsky over for Ruslands invasion af Ukraine, men når hærværket går ud over gravminder fra krigens tid, kan man stille spørgsmålet, om vandalerne har sovet meget dybt i historietimen. Der er tale om to forskellige nationer – Sovjetunionen, der var en selvstændig nation frem til 1991, som Ukraine i øvrigt også var en del af.

Tilbage står mindet om den enkeltes skæbne dog, og trods nye begivenheder og kontekstualiseringer er gravfreden stadig gældende og skal respekteres.

Kilder

Kirkeministeriets talepapir til samråd i Folketingets Kirkeudvalg, 22.3.2006 om hærværk på kirkegårde, ministeriets hjemmeside (roennebyarkiv.dk <https://www.roennebyarkiv.com/en-ganske-saeligrlig-obelisk.html>), (<https://politikenhistorie.dk/art8153782/Russiske-soldaters-omgang-med-farlig-alkohol-endte-i-tragedie>).

Aarhus Begravelsesvæsen, korrespondancer 1946-1951, Aarhus Stadsarkiv.

Dansk Røde Kors, Århus flygtningelejres arkiv, 1945-1948, Rigsarkivet, Viborg.

Aarhus Stiftstidende, 1.7.2023.

Mailkorrespondance juni 2018 med russisk ortodoks nonne, Nonne Amvrosija, Bågø.

Litteratur

Bertelsen, Klaus, *Tavs som graven. Udvalgte gravmæler fra 2. verdenskrig på Aarhus Nordre og Vestre Kirkegård*, Aarhus Byhistoriske Fond 2020.

Bolander, Pernille, "A Place to remember? Examining Visitor Experience at Jewish and Holocaust Museums", thesis 2019, Sustainable Heritage Management MA, Aarhus University.

Jensen, John V., "Versöhnung über den Gräbern. Kriegskirkegårde fra Anden Verdenskrig i Danmark", *Kirkegårdskultur*, 2011-12, 60-77.

Roslyng-Jensen, Palle, "Russerne i Danmark 1943-1945", *Historie/Jyske Samlinger*, bind 11, 1974-76.

Sørensen, Nils Arne, *Erindringssteder*. Historielærerforeningen for Gymnasiet og HF, nr. 185, 2010, 13-18.